

Stiftelsen norsk Okkupasjonshistorie, 2014

Vidkun Quislings residens på Bygdøy, Villa Grande, kan gi Norge et fremragende senter for utforskning av folkemord og menneskerettighetsbrudd. Regjering og storting må følge opp sine intensjoner og skape et driftsgrunnlag for et senter med internasjonale ambisjoner.

Utfordringen Villa Grande

Med Villa Grande har vårt land en enestående mulighet til å bli del av den intense utforskning som nå pågår om folkemord i verden – ikke minst nazistenes jødeutryddelse, skriver professor Bernt Hagtvet (bildet). Et forblende er Villa Minoux, hvor nazi-toppene samordnet planene for folkemordet på jødene for litt over 60 år siden, og som i dag er forskningscenter og museum.

Om to år skal dørene åpnes for Norges nye Holocaust-senter i Villa Grande, ifølge planene. Da er det for sent å bestemme hva dette senteret skal være, mange av premissene legges i den prosjekteringsfasen vi er inne i nå. I denne prosessen er det mye å lære av Wannsee-senteret i Villa Minoux utenfor Berlin.

Grande-senteret vil naturlig ha tre pilarer, knyttet til begrepene: erindring, refleksjon, holdningsdannelse.

1. «Endlösung» og minoriteter. Holocaust vil utgjøre kjernen også på Grande, men man bør ta sikte på, ved siden av en tilsvarende permanent utstilling om den rasistiske forfølgelsen av jøder og andre minoriteter i europeiske land, å ha en egen utstilling om de norske jødene historie og skjebne.

Stortinget har besluttet at Grande-senteret skal ha alment minoritetsforfølgelse som del av sitt fokus. Her ligger enestående muligheter til historiske møter med norsk politikk overfor minoriteter. Grande bør lage utstillinger om norske minoriteter og norsk minoritetspolitikk ut fra det overgripende sikte å skape forståelse for etnisk og kulturell forskjellighet, historisk og aktuelt. Akademisk forskning på internasjonalt nivå må inngå som ledd i denne pilaren. Et norsk senter uten internasjonale forskningsambisjoner gir begrenset mening.

Tolerance

2. Politiske forbrytelser i dag. Den første pilaren vil naturlig være primært historisk orientert. Grande-senteret bør i tillegg ha en pilar som er rettet mot grove menneskerettighetsbrudd i dag og bidra gjennom alminnelig opplysningsvirksomhet, seminarer, videotek og kunstnerisk aktivitet til toleranse mellom ulike grupper og respekt for forskjellighet og multi-kulturalisme. Denne

Endlösung. Jøder føres bort av tyske soldater for å bli transportert til leirer hvor nesten alle måtte gassdøen.

FOTO: DER GELBE STERN

«Her ligger enestående muligheter til historiske møter med norsk politikk overfor minoriteter»

delen av senterets virksomhet vil være mer fremtidsrettet og holdningsdannende og vil særlig fokusere på ny-nazistiske og høyre-ekstreme retninger i dagens verden, deres rekrutteringsgrunnlag, ideologi og kon-takter. En særlig utfordring i dag ville være å få bragt til Norge den store historiske utstillingen som har turnert i Europa om den tyske hærens medansvar for massedrapene på Østfronten under annen verdenskrig.

3. Holdningsdannende arbeid. For å skape mest mulig liv i den vakre bygningen kunne man tenke seg å bruke deler av bygget og parken til organisasjoner eller aktiviteter som arbeider mot alle former for nynazisme og rasisme: Hvite Buser til Auschwitz, Amnesty, Redd Barna, Kirkens Nødhjelp, Anti-Rasistisk Senter, menneskerettighets-organisasjoner, o.l. Villa Grande bør summe av aktiviteter og bli et samlingspunkt, ved siden av Menneskerettighetshuset i Urtegata, for menneskerettighetsarbeid i det sivile samfunn.

Mobilisering

På Grande gjelder det samme som ved Wannsee-museet. Erindring av historien med tanke på fremtiden. Wannsee-senteret betrakter seg i dag som et lærested for

demokrati og menneskerettighetsrespekt. Det er et sted for å minnes ofrene for nazismen, for informasjon om forbrytelsene og for oppdragelse til demokrati.

Samordner, SD-sjef Reinhard Heydrich

Wannsee-museet har i de senere år forsøkt å lage spesialutstillinger og gi veiledning til folk fra forskjellige profesjoner som vil lære om hvordan deres yrkesgrupper oppførte seg i nazitiden. Det gjelder særlig jurister, leger, politifolk, embedsmenn, jernbanefolk og soldater. Ikke for å skape skyldfølelse, men for å bidra til en mobilisering av historisk dyptfølelse og demokratisk ansvarsmobilisering for fremtiden. En konsekvent holdningsdannelse for demokrati.

Wannsee-konferansen

Villa Grande var Quislings residens. En enda dysterere skygge hviler over Wannsee-museet: Møtet hvor SD-sjefen Reinhard Heydrich samlet toppene i Nazi-Tyskland for å samordne folkemordet på jødene. I januar var det 60 år siden møtet fant sted.

Ettertiden har gitt dette morderiske planleggingsmøtet et navn: Wannsee-konferansen. Det er blitt den andre verdenskrigens

mest symbolbeladde begivenhet. Her ble rasekrigen samordnet. Her ble det systematiske, teknologisk drevne og industriell-byråkratisk gjennomførte folkemord – foruten på jødene og så på siggyrnere og homofile – gjort til høyeste prioritet i en av Europas mest avanserte kulturasjoner.

Rundt bordet i spisesalen med den vakre gobelinen i Wannsee-villaen satt kremlen av Nazi-Tysklands embedsmenn, høyt utdannede jurister, de fleste med doktorgrad, fremtredende offiserer og NSDAP-folk. Flertallet var under 40 år.

Av de femten skulle syv senere møte en voldsom død (henrettelse etter krigen eller død i krig). En ble aldri funnet, Gestaposjefen Heinrich Müller. Noen fikk milde straffer. En, Wilhelm Stuckart, medforfatter til Nürnberggrase-lovene, ble antagelig drept av en hevngruppe av anti-nazister i 1953, i en arrangert trafikkuulykke.

Protokollen fra lunsjmøtet er bevart. Tredve eksemplarer ble sendt ut. Etter hvert som deltagerne så nederlaget i øynene, gjorde de alt som sto i deres makt for å ødelegge dette bevis på Nazi-Tyskland hensikter.

Men vi har ett rundskriv intakt i original, nr. 16. Det var stilet til understatssekretær i utenriksdepartementet, dr. Martin Luther. På Wannsee-konferansen mente han at man burde vente med jødeutryddelsen i de skandinaviske land fordi det kunne være grunn

til å vente problemer der. For Danmarks vedkommende fikk han rett, men ikke Norge.

Der Spiegel bragte nylig et intervju med kvinnen som fant dettedokumentet, briten Betty Nutin. Hun arbeidet for det amerikanske anklagerteamet i Nürnberg og er i dag 85 år. Funnet gjorde hun i det tyske UDs arkiver i Berlin-Lichterfelde i 1947. Referatet fra Wannsee-konferansen lå i en grønn mappe i en enorm haug erobrede dokumenter i rosa omslag og med tittel «Endlösung der Judenfrage». Hun fløy øyeblikkelig til Nürnberg og overlot bevismaterialet til den amerikanske anklageren, Robert W. Kempner. Han var da aktiv i de s.k. Wilhelmstrasse-prosessene mot diplomater og toppembedsmenn i nazi-riket.

Referatet er ført i en kald sjargong, fullt av omskrivende vendinger og gir bl.a. en gjennomgang av antall jøder i hele Europa. Til sammen viste de nøye oppsatte statistiske oversikter en menneskemengde på 11 millioner som var tiltenkt gassdøen. På det tidspunkt Wannsee-konferansen fant sted, hadde Nazi-Tyskland kontroll over ca. 9 millioner jøder. Etter det tyske nederlaget ble Villa Minoux tilholdssted for sovjetiske marinesoldater og noen år tatt i bruk som partiskole for det

tyske sosialdemokratiske partiet, SPD. Dit kom også en ung og den gang ukjent foreleser, Willy Brandt. En stund huset det en folkehøyskole og var lenge feriehjem for barn.

«Gedenkstätte Haus der Wannsee-Konferenz» har i dag et omfattende forskningsbibliotek med fri adgang for alle og egne programmer for skoleklasser. Senteret står i dag bak en imponerende rekke vitenskapelige publikasjoner om rasismens historie og forfølgelsen av det

«Det er et sted for å minnes ofrene for nazismen, for informasjon om forbrytelsene og for oppdragelse til demokrati»

jødiske folk, med særlig vekt på ettervirkningene for fremtiden. Wannsee-museet har i dag også en av de fremste samlingene av litteratur om ny-nazisme og høyre-ekstremisme i Europa. Kjernen i huset er den permanente utstilling om nazismens forhistorie og drapsvirksomhet. Utstillingen gir en fortløpende oversikt over trinnene i forfølgelsen av jødene, først i Tyskland, deretter fra hele Europa, basert på dokumenter, bilder og historisk fremstilende tekst.

Villa Grande har gode for-bilder. At Norge historisk har et annet utgangspunkt enn Tyskland, bør ikke hindre at vi her kan hente en god modell for forskning, debatt og holdningsdannelse omkring politiske forbrytelser.

BERNT HAGTVET